

„Eodem anno in agro L. Petillii scribae sub Ianiculo, dum cultores agri altius moliuntur terram, duae lapideae arcae, octonos ferme pedes longae quaternos latae, inventae sunt, operculis plumbo devinctis. Litteris Latinis Graecisque utraque arca inscripta erat,

Boekencensuur in het oude Rome p. 146-150  
 Naast de overvloed van kriegsverhalen, veldtochten en veldslagen vinden we bij Livius ook vaak interessante mededelingen over civiele aangelegenheden en over godsdienstige problemen bij de Romeinen. In een boeiend verhaal van het 40ste Boek, C. 29, geeft hij ons een kijk op de boekencensuur, die van staatswege werd uitgeoefend.

mpilium  
 i Roma-  
 in altera  
 i inesse.  
 rum sen-  
 et, quae  
 iabuerat,  
 vestigio  
 llius rei,  
 omnibus  
 io fasces  
 i habuere  
 odo sed  
 am Lati-  
 i septem  
 pientiac,  
 potuit.  
 ythago-  
 opinionem,

„In het zelfde jaar zijn in het veld van de klerk L. Petillius aan de voet van de Janiculus, terwijl de landbouwers de grond dieper omwoelden, twee stenen kisten gevonden, ieder ongeveer acht voet lang en vier voet breed, waarvan de deksels met lood dichtgesmolten waren. Elke kist droeg een inscriptie in latijnse en griekse letters. Daarin werd verklaard, dat in de ene kist Numa Pompilius, de zoon van Pompo, de koning van de Romeinen, begraven was; en dat de andere kist boeken van Numa Pompilius bevatte.

Op raad van zijn vrienden liet de eigenaar de kisten openbreken. De kist, die het opschrift van de begraven koning droeg, werd ledig bevonden, zonder enig spoor van een menselijk lichaam of van iets anders, omdat alles door het bederf van zoveel jaren vergaan was. In de andere kist lagen twee bundels, elk van zeven boekrollen, gewikkeld in met was bestreken doeken. Ze waren niet alleen gaaf, maar nog gloednieuw.

De zeven latijnse boeken handelden over het Ius Pontificium. De zeven griekse over de wijsbegeerte, zoals die in Numa's tijd heeft kunnen zijn. Valerius Antias voegt er aan toe, dat ze de leer van Pythagoras bevatten, waarmee hij door een schoonschijnend verzinsel bijval betuigt aan de

1563 p. 146-150  
 VREESE  
 1967 (38)  
 HERMANS

noemt als woordvoerders wel Diomedes en Odysseus, doch Nestor niet. Toch is hij aanwezig, maar zwijgt (XIX, 311). Men stelle zich het tafereel voor: Agamemnon en Achilles, elkander de hand reikend, achter hen Nestor, ter zijde Briseïs, met opengekrabde borsten, zij, een Aphrodite van schoonheid, het lijk van Patroklos omhelzend . . . . De glorie, door rouw omfloerst, liet nog juist het beleid van Nestor in zijn volle waarde.

Van nu af treedt Nestor niet meer op. De tactiek is van defensief volgens Nestor, in offensief van Achilles overgegaan. Alleen de lijksporten ter ere van Patroklos vragen zijn aanwezigheid. Na afloop ontvangt hij, *hors concours*, uit Achilles' handen een drinkschaal. Nestor dankt met bewogen woorden; en laten we het de bejaarde man nog éénmaal gunnen dat hij afblaast: O, was ik nog jong! Niemand overtrof me toen: in boksen no. 1, worstelen no. 1, hardlopen no. 1, speerwerpen no. 1, alleen in de wedren legde ik het af. Dat je aan mij gedacht hebt, Achilles, mogen de goden het je vergelden! Hier weer zo'n fijne penseelstreek in het portret van Nestor: hij is iedereen dankbaar, die hem het ouderdomsgevoel doet vergeten van niet meer mee te tellen.

Zo eindigt de carrière van een groot mens: het onwrikbare, tijdloze karakter in de stormen der menselijke kortzichtigheid, in één woord, dat van de *organisateur de la victoire*.

W. M. A. VAN DE WIJNPERSSE

## Boekencensuur in het oude Rome

Naast de overvloed van krijgsvrhalen, veldtochten en veldslagen vinden we bij Livius ook vaak interessante mededelingen over civiele aangelegenheden en over godsdienstige problemen bij de Romeinen.

In een boeiend verhaal van het 40ste Boek, C. 29, geeft hij ons een kijk op de boekencensuur, die van staatswege werd uitgeoefend.

We laten het Livius zelf verhalen:

„Eodem anno in agro L. Petillii scribae sub Ianiculo, dum cultores agri aldus moliuntur terram, duae lapideae arcae, octonos ferme pedes longae quaternos latae, inventae sunt, operculis plumbo devinctis. Litteris Latinis Graecisque utraque arca inscripta erat, in altera Numam Pompilium Pomponis filium, regem Romanorum, sepultum esse, in altera libros Numae Pompilii inesse. Eas arcas cum ex amicorum sententia dominus aperuisset, quae titulum sepulti regis habuerat, inanis inventa, sine ullo vestigio corporis humani aut ullius rei, per tabernaculum tot annorum omnibus absumptis. In altera duo fascis candelis involuti septenos habuere libros, non integros modo sed recentissima specie. Septem Latini de iure pontificio erant, septem Gracchi de disciplina sapientiae, quae illius aetatis esse potuit. Adicit Antias Valerius Pythagoricos fuisse, vulgatae opinioni,

„In het zelfde jaar zijn in het veld van de klerk L. Petillius aan de voet van de Janiculus, terwijl de landbouwers de grond dieper omwoelden, twee stenen kisten gevonden, ieder ongeveer acht voet lang en vier voet breed, waarvan de deksels met lood dichtgesmolten waren. Elke kist droeg een inscriptie in latijnse en griekse letters. Daarin werd verklaard, dat in de ene kist *Numa Pompilius*, de zoon van Pompo, de koning van de Romeinen, begraven was; en dat de andere kist boeken van Numa Pompilius bevatte.

Op raad van zijn vrienden liet de eigenaar de kisten openbreken. De kist, die het opschrift van de begraven koning droeg, werd ledig bevonden, zonder enig spoor van een menselijk lichaam of van iets anders, omdat alles door het bederf van zoveel jaren vergaan was. In de andere kist lagen twee bundels, elk van zeven boekrollen, gewikkeld in met was bestreken doeken. Ze waren niet alleen gaaf, maar nog gloednieuw.

De zeven latijnse boeken handelden over het *Ius Pontificium*. De zeven griekse over de wijsbegeerte, zoals die in Numa's tijd heeft kunnen zijn. Valerius Antias voegt er aan toe, dat ze de leer van Pythagoras bevatten, waarmee hij door een schoonschijnend verzinsel bijval betuigt aan de

qua creditur Pythagorae audito-  
rem fuisse Numam, mendacio  
probabili accommodata fide.

Primo ab amicis, qui in re prae-  
senti fuerunt, libri lecti; mox  
pluribus legentibus cum vulga-  
rentur, Q. Petillius praetor urba-  
nus studiosus legendi eos libros a  
L. Petillio sumpsit: et erat famili-  
aris usus, quod scribam cum  
quaestor Q. Petillius in decuriam  
legerat. Lectis rerum summis cum  
animadvertisset pleraque dissol-  
vendarum religionum esse, L.  
Petillio dixit sese libros eos in  
ignem coniecturum esse; prius-  
quam id faceret, se ei permittere  
uti, si quod seu ius seu auxilium  
se habere ad eos libros repetendos  
existimaret, experiretur: id inte-  
gra sua gratia eum facturum.  
Scriba tribunos plebis adit, ab  
tribunis ad senatum res est reiecta.  
Praetor se iusiurandum dare para-  
tum esse aiebat libros eos legi  
servarique non oportere. Senatus

veel verspreide opvatting, dat  
Numa een leerling van Pytha-  
goras zou geweest zijn.”

„Aanvankelijk zijn de boeken  
gelezen door de vrienden, die bij  
de opening van de kisten aan-  
wezig waren geweest. Toen daar-  
na meerderen ze gingen lezen,  
kreeg de zaak ruchtbaarheid. De  
stadspraetor Q. Petillius, die  
nieuwsgierig werd om ze te  
lezen, kreeg de boeken van Luci-  
us Petillius: en dat waren goede  
vrienden, omdat Q. Petillius, als  
quaestor, hem (Lucius) in het gil-  
de van de klerken had gekozen.  
Toen hij er de hoofdzaken van  
gelezen had, bemerkte hij, dat de  
boeken een strekking hadden, die  
het geloof in de godsdienst onder-  
mijnde. Daarom verklaarde hij  
aan L. Petillius, dat hij de boeken  
in het vuur zou werpen. Maar  
voordat hij dit zou doen, gaf hij  
hem de vrijheid om, als hij meen-  
de enig recht of titel te hebben om  
de boeken terug te eisen, van zijn  
kans gebruik te maken om ze  
terug te krijgen: hij zou hem dat  
absoluut niet kwalijk nemen.

De klerk richtte zich tot de  
volktribunen; door de tribunen  
is de zaak naar de senaat ver-  
wezen. De praetor verklaarde  
bereid te zijn een eed te zweren,  
dat de boeken van die aard  
waren, dat ze niet gelezen of  
bewaard behoorden te worden.

censuit satis habendum quod praetor iusiurandum polliceretur; libros primo quoque tempore in comitio cremandos esse; pretium pro libris, quantum Q. Petillio praetori maiorique parti tribunorum plebis videretur, domino esse solvendum. Id scriba non accepit. Libri in comitio igne a victimariis facto in conspectu populi cremati sunt.”

De senaat besloot, dat men genoeg moest nemen met de belofte van de praetor om het onder eed te bevestigen, en dat de boeken zo spoedig mogelijk op het vergaderplein verbrand moesten worden. Dat aan de eigenaar een prijs moest betaald worden overeenkomstig het oordeel van de praetor en het merendeel van de volkstribunen. De klerk weigerde er geld voor aan te nemen. Nadat er door de offerdienaren een vuur was aangelegd, zijn de boeken ten aanschouwen van het volk op het plein van de volksvergadering verbrand.”

Tegen het veel verspreide, maar onjuiste verhaal van Numa's contact met Pythagoras, had Livius al veel vroeger protest aangetekend.

In het 1ste Boek van zijn grote geschiedwerk, waarin hij de geschiedenis van de eerste koningen behandelt, had hij in het 18de hoofdstuk deze fabel al grondig weerlegd. Zij was ontstaan, omdat men zocht naar een verklaring, waarvandaan de koning, gesproken uit het landelijke en onontwikkelde Sabijnenvolk, die grote wijsheid en die zeldzame bestuurdersgaven gekregen had, die hem door alle geschiedschrijvers werden toegekend. — Livius argumenteert als volgt:

„Auctorem doctrinae eius, quia non extat alius, falso Samium Pythagoram edunt, quem Servio Tullio regnante Romae, centum amplius post annos, in ultima Italiae ora circa Metapontum Heracleamque et Crotona iuve-

„Als leraar van Numa Pompilius noemt men, bij gebrek aan een ander, ten onrechte de persoon van Pythagoras uit Samos. Van hem weten wij zeker, dat hij onder de regering van Scrvius Tullius, dus meer dan honderd jaar na Numa, aan de uiterste kust van Italië, namelijk in de omgeving van Metapontum en

num aemulantium studia coetus habuisse constat. ex quibus locis, etsi eiusdem aetatis fuisset, quae fama in Sabinos? au quo linguae commercio quemquam ad cupiditatem discendi excivisset? quove praesidio unus per tot gentes personas sermone moribusque pervenisset? suapte igitur ingenio temperatum animum virtutibus fuisse opinor magis instructumque non tam peregrinis artibus, quam disciplina tetrica ac tristi veterum Sabinorum, quo genere nullum quondam incorruptius fuit.” (I–18.)

Heraclea en Croton, groepen van leergierige jongemannen rond zich verzamelde.

Maar ook al indien Pythagoras van de tijd van Numa Pompilius zou geweest zijn: hoe zou toen uit die verafgelegen streken zijn faam hebben kunnen doordringen tot bij de Sabijnen? Of welke taal zou hij hebben moeten gebruiken, om bij iemand (uit die streek) de zin naar wijsgerige studie op te wekken? Of (omgekeerd) onder welke hoede zou Numa als eenling, door zoveel volkstammen van geheel verschillende taal en zeden heen, tot hem doorgedrongen zijn?

Ik geloof dan ook eerder, dat Numa van eigen natuurlijk aanleg deze wijze evenwichtigheid heeft meegekregen. En dat hij niet zozeer door buitenlandse wijsgerige leer is onderricht; maar dat hij is opgegroeid in de stugge en strenge tucht van de oude Sabijnen, het meest onbedorven volk van die tijd.” (Liv. I, 18).

Vóór Livius, had ook Cicero (De Republica II, 15) op de onhoudbaarheid van dit hardnekkige verhaal gewezen. Geen wonder, dat Livius bij het verhaal van de opgegraven kisten nogmaals probeert om dit „mendacium probabile” te ontzenuwen.

Overigens valt het op, dat in dit verhaal van de boekencensuur, niet de Censor genoemd wordt, of de Pontifex Maximus of enig lid van de vele priestercolleges; maar dat de Auctoritas Patrum zelf waakte over het behoud van de godsdienstzin bij de Romeinse burgerij.

J. DE VREESE, S. J.